ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Lexicographic Bulletin

Vol 2 (1940)

Lexicographic Bulletin

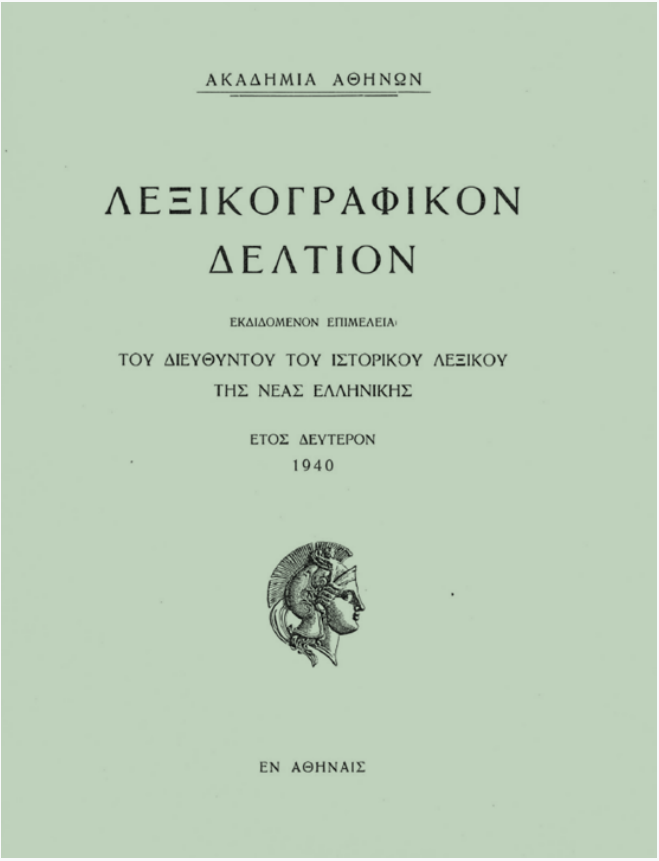
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
1940

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐτυμολογικὰ

Nikolaos Andriotis

doi: 10.12681/ld.39162

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 16/08/2025 09:44:12

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
1940

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α. Α. Παπαδοπούλου Ἐπιρρήματα εἰς - α . . . . . σελ. 3 - 74

Βασ. Φάβη Μετάθεσις καὶ ἀντιμετάθεσις φθόγγων . . . . . » 75 - 122

Δ. Γεωργακᾶ Ἐτυμολογικὰ καὶ σημασιολογικὰ . . . . . » 123 - 141

Ν. Π. Ἀνδριώτη Ἐτυμολογικὰ . . . . . » 142 - 157

Ἐξετυπώθη τῇ 28 Φεβρουαρίου 1941.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ

ἀλιμπερδίτσα

Τὸ οὐσιαστικὸν τοῦτο μαρτυρεῖται ἐκ Χίου ὡς χρησιμοποιούμενον εἰς τὸ ἑξῆς αἴνιγμα: *Φράγκος ἀξεβράκωτος μὲ τὴν ἀλιμπερδίτσα του τὴν κόκκινη γυρίζει καὶ σημαίνει τοὶς καμπάνες καὶ ξυπνᾷ τοὺς πεθαμένους*, ὑπαινισσόμενον τὸν πετεινόν. Ὁ συντάξας τὸ οἰκεῖον ἄρθρον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ βασιζόμενος εἰς τὴν σημασίαν τοῦ αἰνίγματος ἡρμήνευσε τὴν λέξιν ὡς «λοφίον κεφαλῆς» καὶ ἐχαρακτήρισεν αὐτὴν ὡς ἀγνώστου ἐτύμου. Βραδύτερον ὁ συνάδελφος Δ. Γεωργακᾶς ἐν Ἀθηνᾶς 46 (1935) σ. 114 ἡρμήνευσεν αὐτὴν ὡς σύνθετον ἐκ τοῦ ἐπιθ. *ἀλὶ* (< Τουρκ. *al*) = κόκκινος καὶ τοῦ οὐσ. *μπέρτα ἡ*, = κάλυμμα τῶν ὤμων, ὡς σημαίνουσαν δηλ. «κόκκινη μπερτίτσα». Μολονότι δὲ δὲν παρεῖδε τὴν μορφολογικὴν δυσκολίαν τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ἡ ἀποδοχὴ τοιαύτης συνθέσεως, ἤτοι οὐδετέρου ἐπιθέτου φέροντος καὶ πτωτικὴν κατάληξιν, μετὰ θηλυκοῦ οὐσιαστικοῦ, ἐν τούτοις ὑπετίμησε τὴν δυσκολίαν ταύτην, δεχθεὶς ὅτι κατὰ τὰς μετ' οὐδετέρων συντάξεις *ἀλὶ φουστάνι, ἀλὶ μπερτόνι* ἐλέχθη καὶ **ἀλὶ μπερτίτσα* καὶ ἐντεῦθεν ἐσχηματίσθη τὸ σύνθετον *ἀλιμπερδίτσα*, ἢ ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ Τουρκικὸς τύπος τῆς λέξεως *al*, ἄνευ καταλήξεως, συνετέθη μὲ τὸ οὐσ. *μπερτίτσα*, κατόπιν δὲ ἀνεπτύχθη τὸ *ι* παρὰ *λ*. Ἂς σημειωθῇ ὅτι τὸ ἁπλοῦν ἐπίθετον *ἀλὶ* = κόκκινο, ὅπως ὁμολογεῖ ὁ συγγραφεύς, δὲν φαίνεται νὰ εἶναι γνωστὸν ἐν Χίῳ, ὁπόθεν μαρτυρεῖται τὸ σύνθετον, τὸ δὲ ὑποκορ. *μπερδίτσα* εἶναι ἐντελῶς ἀμάρτυρον. Ἐπίσης δὲν δύναται χωρὶς δυσκολίαν νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι τοῦ ἐπιθ. *ἀλὶ* = κόκκινον συντεθέντος μετὰ τοῦ οὐσ. *μπερδίτσα*, ἐλησμονήθη ταχέως ἡ σημασία, ὥστε παρέστη ἀνάγκη νὰ προστεθῇ ἐν συντάξει τὸ συνώνυμον ἐπίθ. *κόκκινη*.

Ἕνεκα τῶν δυσκολιῶν τούτων, εἰς τὰς ὁποίας πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ μορφὴ τοῦ θεωρουμένου πρώτου συνθετικοῦ, ἡ ἀπουσία δηλ. τοῦ συνδετικοῦ φωνήεντος *-ο-*, ἡ ἐτυμολογία τοῦ κ. Δ. Γεωργακᾶ δὲν ἱκανοποιεῖ καὶ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ἄλλη καὶ αὕτη κατ' ἐμὲ εἶναι ἡ ἑξῆς:

Τὸ Ἰταλ. *alabarda* καὶ τὸ Γαλλ. *hallebarde* σημαίνει δόρυ μὲ ὀξεῖαν σιδηρᾶν αἰχμήν. Ἡ λέξις εἶχε γίνει γνωστὴ ἐν Ἑλλάδι διὰ τῶν Φράγκων στρατιωτῶν καὶ ἱπποτῶν πολὺ ἐνωρὶς κατὰ τὸν μεσαίωνα, καίτοι γραπτὴν μαρτυρίαν της ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνευρίσκομεν μόνον παρὰ Σομαβέρᾳ ὑπὸ τὸν τύπον *ἀλα-*

μπάρδα ἡ, μὲ παράγωγα *ἀλαμπαρδέρης, ἀλαμπαρδιέρης, ἀλαμπαρδιὰ* καὶ σύνθ. *ἀλαμπαρδοκόπος*. Ἡ λέξις σώζεται σήμερον ἐν Σάμῳ ὑπὸ τὸν τύπον *ἀλαμπούρδα* καὶ σημαίνει τὴν ὑψηλὴν καὶ σκελετώδη γυναῖκα, ἐν Κεφαλληνίᾳ δὲ ὑπὸ τοὺς τύπους *ἀλαμπόρδα, ἀλαμπαρδόνα* καὶ σημαίνει τὴν ὑψηλὴν καὶ ἀρρενωπὴν γυναῖκα.

Ὁ τύπος λοιπὸν *ἀλιμπερδίτσα* εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μου ὑποκοριστικὸν τοῦ *ἀλαμπάρδα* καὶ διατηρεῖ εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος αἴνιγμα ἐκ Χίου τὴν ἀρχικὴν σημασίαν «δόρυ», τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι κρατεῖ περιερχόμενος καὶ κρούων τοὺς κώδωνας ὁ πρὸς Φράγκον στρατιώτην παρομοιαζόμενος ἐν τῷ αἰνίγματι πετεινός. Ἡ παρομοίωσις αὕτη τοῦ πετεινοῦ δὲν εἶναι διὰ τοὺς γνώστας τῆς λαϊκῆς φαντασίας δυσεξήγητος. Ἀντιθέτως δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπιτυχεστάτη, διότι ὁ πετεινὸς ἔχει πράγματι ὑπερήφανον παράστημα καὶ βάδισμα καὶ ὄντως ἱπποτικὴν ἐμφάνισιν. Περιττὸν νὰ τονίσω ὅτι τὸ δόρυ τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι ὡς μεσαιωνικὸς στρατιώτης κρατεῖ εἶναι φανταστικὸν καὶ συγχέεται μὲ τὴν συνολικήν του στρατιωτικὴν ἐμφάνισιν καὶ δὴ μὲ τὰ ἐν εἴδει περικεφαλαίας κόκκινά του κάλλαια.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τροπὴν τοῦ *α* εἰς *ε* πλησίον ὑγροῦ εἰς τὸν τύπον *ἀλιμπερδίτσα*, αὕτη εἶναι συνηθεστάτη εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν καὶ δὲν παρέχει δυσκολίαν. Πβ. *παραθύρι* > *παρεθύρι, ἀρραβῶνας* > *ἀρρεβῶνας, σιτάρι* > *σιτέρι, ἱλαρὰ* > *ἵλερη, τέσσαρα* > *τέσσερα κ. ἄ.*[1]

ἀλουγουβόρ'

Ἡ λέξις σημαίνει εἰς τοὺς Στρόπονες τῆς Εὐβοίας «μέρος ἐκτεθειμένον εἰς τοὺς ἀνέμους», ἡρμηνεύθη δὲ εἰς τὸν Α' τόμον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ ὡς σύνθετον ἐξ ἀγνώστου πρώτου συνθετικοῦ καὶ τοῦ οὐσ. *βορεάς*. Ὁ κ. Δ. Γεωργακᾶς ἐν Ἀθηνᾶς 46 (1935) σ. 119 ἐπρότεινε τὴν ἑρμηνείαν τῆς προελεύσεώς του ἔκ τινος ἁμαρτύρου οὐσ. **βορεολόγι*, δι' ἀντιστροφῆς τῶν συνθετικῶν μερῶν του.

Ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μέν, ὡς φρονῶ, τὰ σύνθετα δὲν ἀντιστρέφουν τὰ συνθετικὰ μέρη των, ἐκεῖ δὲ ὅπου παρατηροῦνται ζεύγη συνθέτων μὲ ἀντίστροφον σειρὰν τῶν συνθετικῶν των μερῶν, ὅπως *ποδογύρι - γυροπόδι, κεφαλόπονος - πονοκέφαλος* κτό., πρόκειται περὶ διαφόρου συνθέσεως ἑκάστου τύπου ἐξ ἄλλης συντακτικῆς σειρᾶς τῶν λέξεων ἐξ ὧν ἕκαστον σύγκειται, ἤτοι τοῦ μὲν *κεφαλόπονος* ἐκ τοῦ *κεφαλῆς πόνος* τοῦ δὲ *πονοκέφαλος* ἐκ τοῦ *πόνος κεφαλῆς* κοκ.[2] Ἀφ' ἑτέ-

[1] *G. Hatzidakis*, Einleitung, σ. 332. *Μ. Φιλήντα*, Γραμματικὴ σ. 78, Γλωσσογνωσία 3, 146.

[2] Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου βλέπε *N. P. Andriotis*, Die wechselnde Stellung von Kompositionsgliedern im Spät - Mittel - und Neugriechischen. Glotta 27, 92 κέξ.

ρου δὲ τὸ *-λόγι* ὡς δεύτερον συνθετικὸν δὲν θεωρεῖται πλέον οὐσιαστικόν, ἀλλὰ παραγωγικὴ κατάληξις, καὶ ὡς ἐκ τούτου θὰ ἦτο ἀδύνατον, καὶ ἂν ἀκόμη ἐδεχόμεθα τὸ δυνατὸν τῆς ἀντιστροφῆς τῶν συνθετικῶν μερῶν ἑνὸς συνθέτου, νὰ δεχθῶμεν τοιαύτην μετάθεσιν παραγωγικῆς καταλήξεως εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς λέξεως.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους θεωρῶ τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην ἀπίθανον καὶ προτείνω ἀντ' αὐτῆς τὴν ἑξῆς:

Ὁ ἀποθησαυρίσας τὴν λέξιν συλλογεὺς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 513 χειρογράφου ἑρμηνεύει αὐτὴν οὕτω: «*ἀλουγουβόρ*' τὸ, κάθε τοποθεσία ἐκτεθειμένη εἰς τοὺς ἀνέμους. Λὲν ξέρω τὴν προέλευση τῆς σημασίας, ἔχω ὅμως παρατηρήσει τὰ ἄλογα νὰ στέκωνται τὸ καλοκαίρι σὲ μέρη ἐκτεθειμένα στὸν ἄνεμο, στὸ βοριά, μὲ τὸ κεφάλι γυρισμένο πρὸς τὸν ἄνεμο». Πράγματι δὲ εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ μάνδραι εἰς τὰς ὁποίας κλείονται μεγάλα ζῷα, ὅπως οἱ κατ' ἀγέλας βοσκόμενοι ἵπποι ἢ βόες, κτίζονται διὰ λόγους ὑγιεινῆς τῶν ζώων τούτων κατὰ κανόνα εἰς μέρη εὐάερα, πληττόμενα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου. Διὰ τοῦτο δὲν δύνανται νὰ κλεισθοῦν ἵπποι λ. χ. εἰς οἱανδήποτε μάνδραν, ὅπως ἡ τῶν ποιμνίων, ἀλλὰ μόνον εἰς μάνδραν κατάλληλον δι' αὐτούς, ἡ ὁποία καὶ λέγεται *ἀλογοβορὸς* εἰς τὴν Ἤπειρον, *ἀλογόμαντρα* εἰς τὴν Μάνην, *ἀλουγόσταβ*' εἰς τὴν Αἰτωλίαν, *ἀλουγόσταβλους* εἰς τὸ Καταφύγι τῆς Μακεδονίας. Ἐπειδὴ δὲ τοιαῦται μάνδραι κτίζονται κατὰ κανόνα εἰς μέρη εὐάερα ἔξω τῶν χωρίων, διὰ τοῦτο αἱ ἀνωτέρω λέξεις ἀπαντοῦν πολλαχοῦ καὶ ὡς τοπωνύμια.

Πρὸς τὸν ἐξ Ἠπείρου τύπον *ἀλογοβορὸς* (= ὀβορός, μάντρα ἀλόγων) δέον κατὰ τὴν γνώμην μου νὰ συναφθῇ χωρὶς δισταγμὸν ἡ λ. *ἀλογοβόρι* τῆς Εὐβοίας. Πῶς ἀπὸ τῆς σημασίας «μάνδρα ἀλόγων» μετέπεσε εἰς τὴν σημασίαν «μέρος ἐκτεθειμένον εἰς τοὺς ἀνέμους» εἶναι ἐκ τῶν λεχθέντων εὐνόητον. Λέγω δὲ «χωρὶς δισταγμὸν» διότι ὁ κ. Λ. Γεωργακᾶς ἔνθ. ἀν σ. 119 σημ. 1 παρατηρεῖ ὅτι παρὰ τὸ *ἀλογοβορὸς* ἠδύνατο ἴσως νὰ λεχθῇ *ἀλογοβόρι*, ἀλλὰ δὲν θεωρεῖ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην πιθανήν, διότι «σημασιολογικῶς δὲν ταυτίζονται αἱ λέξεις *ἀλογοβόρι* καὶ *ἀλογοβορός*». Ἀλλ' εἶναι τάχα ἀνάγκη νὰ ταυτίζωνται σημασιολογικῶς, διὰ νὰ ὑπάρχῃ μεταξύ των ἐτυμολογικὴ σχέσις; Ἢ μήπως μόνον φωνητικὰς καὶ μορφολογικὰς ἀλλοιώσεις παρουσιάζουν αἱ λέξεις μιᾶς γλώσσης, σημασιολογικὰς δὲ ὄχι;

ἁ ρ μ ὸ ς

Οὕτω λέγεται εἰς τὴν Κρήτην λόφος ἐπιμήκης, ὑψηλὸς ἐπὶ ὀροπεδίου, ὁ ἀλλαχοῦ λεγόμενος *ραχιά*. Ἐπίσης *ἁρμὶ* τὸ, λέγεται αὐτόθι παντὸς σχήματος λό-

φος. Ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκις[1] ταυτίζει τὸ *ἁρμὸς* τοῦτο μὲ τὸ ἀρχ. *ἁρμὸς* = σύνδεσμος, ἐξηγεῖ δὲ τὴν προέλευσιν τῆς νέας σημασίας ὡς ἑξῆς: «Εἰκάζομεν ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐλέχθησαν οὕτως οἱ ἐπιμήκεις λόφοι, οἵτινες ἀπετέλουν τὸν σύνδεσμον καὶ τὴν συναρμογὴν τῶν ταπεινοτέρων μετὰ τῶν παρακειμένων ὑψηλοτέρων, ὅθεν ἐγενικεύθη». Εἰς ἐμὲ ὅμως, πιστεύω δὲ καὶ εἰς ἄλλους, δὲν εἶναι διόλου σαφὲς τίνος εἴδους ἁρμόν, σύνδεσμον ἀποτελοῦν οἱ ἐπιμήκεις λόφοι πρὸς τοὺς παρακειμένους ὑψηλοτέρους καὶ πόθεν ἐλήφθη ἡ παρομοίωσις αὕτη. Οὔτε μαρτυρεῖταί που ὅτι ἐχρησιμοποιήθη ἡ ἀρχαία λέξις ἐπὶ τοιούτου εἴδους «ἁρμῶν» οὔτε φαίνεται πιθανόν. Ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν λόφων ὡς ἁρμῶν φαίνεται μᾶλλον ὅτι ἔγινε ὑπὸ τοῦ Γ. Ν. Χατζιδάκι διὰ νὰ διευκολύνῃ τὸν ταυτισμὸν τῆς νέας λέξεως πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ἀναιρεῖται δὲ ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ἡ ὁποία, ὅπως φαίνεται ἀνωτέρω, δὲν δηλοῖ τοὺς εἰς τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν λόφους, τὰ ριζοβούνια, ἀλλὰ τὰς ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν βουνῶν προεξοχάς, τὰ ὑψώματα ἐν γένει, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι τὸ προέχον γνώρισμά των εἶναι ἡ προεξοχὴ ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ πέριξ ἐδάφους καὶ ὄχι ὁ σύνδεσμος πρὸς ἄλλα ὑψώματα.

Ἕνεκα τούτων, φρονῶ ὅτι ἡ λέξις δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἀρχαῖον *ἁρμὸς* καὶ ὅτι τὸ ἔτυμον αὐτῆς πρέπει ν' ἀναζητηθῇ ἀλλοῦ. Πρὸς ἀνεύρεσιν δὲ τοῦ ἐτύμου της ὁδηγούμεθα ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ λόφος, τὸ ὕψωμα ἐν γένει καλεῖται εἰς τὴν Κρήτην ὄχι μόνον *ἁρμὸς* καὶ *ἁρμί*, ἀλλὰ καὶ *ἁρμάκι*, τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο δὲν εἶναι παράγωγον τοῦ *ἁρμὸς* μὲ τὴν ὑποκοριστικὴν κατάληξιν *-άκι*, ἀλλὰ χωρὶς ἀμφιβολίαν παράγωγον τοῦ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος εὐχρήστου οὐσιαστικοῦ *ἅρμακας* ὁ, (< ἀρχ. *ἕρμαξ -ακος*) = μέγας σωρὸς λίθων εἰς τὸ σύνορον δύο ἀγρῶν, ἐντεῦθεν πᾶν πετρῶδες ἢ βραχῶδες ὕψωμα[2]. Εἶναι δὲ ἡ λέξις αὕτη πολλαχοῦ γνωστὴ καὶ ὡς τοπωνύμιον[3]. Τὸ ὑποκοριστικὸν *ἁρμάκι* εἶναι καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Κεφαλληνίαν ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημασίαν ἐν χρήσει[4].

Ἐκ τοῦ *ἁρμάκι* τούτου προῆλθον κατὰ τὴν γνώμην μου ὑποχωρητικῶς τὰ συνώνυμα *ἁρμὶ* πρῶτον, ἔπειτα δὲ τὸ *ἁρμός*, ὡς ἑξῆς: Εἶναι γνωστὸν ὅτι παρὰ πολλὰ παλαιὰ ὑποκοριστικὰ εἰς *-ι*, τὰ ὁποῖα ἔπαυσαν πλέον νὰ εἶναι αἰσθητὰ ὡς ὑποκοριστικά, ἐσχηματίσθησαν νέα τοιαῦτα εἰς *-άκι*, οἷον *παιδὶ - παιδάκι*, *παννὶ - παννάκι*, *σκοινὶ - σκοινάκι* κοκ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κατάλ. *-άκι* εἶναι ἡ μεγα-

[1] *Γ. Ν. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ 1, 134 κέξ.

[2] Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἐν λ. *ἁρμακᾶς* 3.

[3] αὐτόθι.

[4] αὐτόθι ἐν λ. *ἁρμάκι* 3.

λυτέραν γεωγραφικὴν ἔκτασιν ἔχουσα καὶ σχεδὸν πανελλήνιος ὑποκοριστικὴ κατάληξις, συνέβη λέξεις τινὲς ξένης προελεύσεως λήγουσαι εἰς *-άκι*, οἷον *σπανάκι* (< Λατιν. *spinaceum*), *μπαϊράκι* (< Τουρκ. *bairak*), *πασουμάκι* (< Τουρκ. *paşmak*), ἢ καὶ ἑλληνικῆς προελεύσεως, οἷον *λαρνάκι* (< *λάρναξ*), λόγῳ τοῦ ὅτι ἀγνοεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ τὸ ἔτυμόν των, νὰ θεωρηθοῦν ὡς σύνθετοι μὲ τὴν ὑποκοριστικὴν κατάλ. *-άκι*, ἄρα ὡς ὑποκοριστικαί, καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ σχηματισθῇ ἐξ αὐτῶν καὶ τύπος οἱονεὶ μὴ ὑποκοριστικός, χωρὶς τὴν κατάλ. *-άκι*. Οὕτω ἐσχηματίσθησαν ἐκ τοῦ *σπανάκια*: *σπανιά*, ἐκ τοῦ *μπαϊράκι*: *ρημο-μπάϊρο*, ἐκ τοῦ *πασουμάκι*: *πασούμι*, ἐκ τοῦ *λαρνάκι*: *λαρνί*, ἐκ τοῦ (*κάμαξ*) *καμάκι*: *κάμα* κοκ.[1] Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐκ τοῦ *πετονέρι* (= πῖδαξ, ἐκ τοῦ ρ. *πετῶ* καὶ τοῦ οὐσ. *νερὸ*) ἐν Ἀρτάκῃ, ὅπου ἡ κατάλ. *-έρι* εἶναι ὑποκοριστική, ἐσχηματίσθη *πετόνι*, ἐκ τοῦ *ἕνα κουρὶν* > *νακουρὶν* (= ὀλίγον τι) θεωρηθέντος ὑποκοριστικοῦ ἐσχηματίσθη ἐν Κύπρῳ *νάκον* (= ὀλίγον), ἐκ τοῦ *μαντινούδα* (< Ἰταλ. *mantenuta*) θεωρηθέντος ἐπίσης ὑποκοριστικοῦ ἐσχηματίσθη ἐν Σέρραις *μαντίνα*. Πβ. καὶ τὰ ἀντιθέτως ἐκ θεωρηθέντων ὡς μεγεθυντικῶν οὐσιαστικῶν σχηματισθέντα ὑποχωρητικῶς *λάπα* ἐκ τοῦ *λαπάρα* (ἀρχ. *λαπάρη*) πολλαχοῦ, *λάψα* ἐκ τοῦ *λαψάνα* (ἀρχ. *λαψάνη*) ἐν Μακεδονίᾳ, *ἀσπρόγερας* ἐκ τοῦ *ἀσπρογέρακας* ἐν Ζακύνθῳ[2].

Κατὰ ταῦτα λοιπόν, φρονῶ ὅτι ἐκ τοῦ *ἁρμάκι* = σωρὸς λίθων, πετρῶδες ὕψωμα, ἐσχηματίσθη *ἁρμὶ* διὰ μεγαλυτέρους πως λόφους, διὰ τοὺς ὁποίους τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα τῶν λαλούντων ἐθεώρει τὴν ὡς ὑποκοριστικὴν ἐκλαμβανομέκατάλ. *-άκι* ἀνάρμοστον, εἶτα δὲ κατὰ τὰ ζεύγη *βράχια* - *βράχος*, *γκρεμνὰ* - *γκρεμνός*, ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ πληθ. *ἁρμιὰ* ἀρσ. *ἁρμός*.

γαρνὸ

Οὕτω λέγεται εἰς τὰ Φάρασα τῆς Καππαδοκίας ἡ αἴγαγρος, ἡ ὁποία ζῇ ἐπὶ τοῦ Ἀντιταύρου καὶ ἀποτελεῖ ἀγαπητὸν θήραμα τῶν περιοίκων. Ὁ Π. Καρολίδης[3] μαρτυρεῖ τὴν λ. ὑπὸ τὸν τύπον *καρνὸ* μὲ τὴν σημασίαν «ἔλαφος» καὶ τὴν σχετίζει πρὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἡσυχίου *κάρνος· φθείρ, βόσκημα, πρόβατον*. Ἐν τούτοις ἐγὼ ἀκούω τὴν λέξιν εἰς τὸ στόμα τῶν ἐκ Φαράσων προσφύγων μὲ ἀρκτικὸν *γ* καὶ ὄχι *κ*. Ἡ λέξις δὲν μαρτυρεῖται ἄλλοθεν, ἠμπορεῖ ὅμως κατὰ τὴν γνώμην μου νὰ συναφθῇ μετ' ἀσφαλείας πρὸς τὸ ἐν Κύπρῳ εὔχρηστον οὐσ. *ἀγρινὸν* τό, σημαῖνον εἶδος αἰγάγρου φαιοῦ χρώματος[4], κατ' ἄλλους δὲ εἶδος

---

[1] Πβ. *Μ. Φιλήντα*, Γλωσσογνωσία 1, 183, 202.

[2] Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἐν λ. *ἀσπρόγερας*.

[3] *Π. Καρολίδου*, Γλωσσάριον συγκριτικὸν σ. 170.

[4] Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἐν λ. *ἀγρινόν*.

ἀγρίου προβάτου[1], ἐκ τοῦ μεταγν. ἐπίθ. *ἀγριηνὸς* = ἄγριος. Ἡ δευτέρα αὕτη σημασία δὲν παρέχει δυσκολίας, ἂν ἀναλογισθῶμεν ὅτι πρόκειται πάλιν περὶ ἀγρίου ζῴου θηρευσίμου καὶ ἐν τῇ ποιμενικῇ ζωῇ ἀναποσπάστου ἀπὸ τὴν αἶγα. Διὰ τὴν σημασιολογικὴν μετάστασιν τοῦ *ἀγριηνὸς* εἰς «αἴγαγρος» πβ. τὰ ἐκ τῆς ἰδίας ρίζης *ἀγρίμι* = αἴγαγρος, εὔχρηστον εἰς τὴν Κάλυμνον, Κάρπαθον, Κρήτην, *ἀγριμικὸ* = αἴγαγρος, εὔχρηστον εἰς τὴν Ζάκυνθον, Θράκην (Ἀδριανούπ.), Μακεδονίαν (Κοζ.), Πελοπόννησον (Λακων. Μάνη) καὶ τὸ ρ. *ἀγριμολογῶ* = θηρεύω αἰγάγρους, σύνηθες εἰς τὴν Κρήτην.

Ἡ κοινότης τῆς σπανιωτάτης ταύτης λέξεως εἰς τὴν Κύπρον καὶ τὴν Καππαδοκίαν παρέχει ἓν εἰσέτι δεδομένον εἰς τὰς καὶ ἄλλοθεν γνωστὰς ἰδιαιτέρας παλαιὰς γλωσσικὰς σχέσεις τῶν δύο τούτων γειτονικῶν πρὸς ἀλλήλας ἐσχατιῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ[2].

ἔμπρῳρον

Οὕτως ἐλέγετο εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν τὸ πλοῖον τὸ ρέπον πρὸς τὴν πρῴραν, λόγῳ τοῦ κατ᾽ αὐτὴν συσσωρευθέντος βάρους. Πβ. Πολύβ. 16, 4, 12 *αὐτοὶ γὰρ ἔμπρῳρα τὰ σκάφη ποιοῦντες, ἐξάλους ἐλάμβανον τὰς πληγάς· τοῖς δὲ πολεμίοις ὕφαλα τὰ τραύματα διδόντες, ἀβοηθήτους ἐσκεύαζον τὰς πληγάς.* Ἡ λέξις ἐσώθη εἰς πολλὰ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς ὑπὸ τοὺς τύπους *ἔμπλῳρος* εἰς τὴν Θήραν, Κρήνην Ἰωνίας, Μεγίστην, Οἰνόην κ. ἀ. καὶ *ἔμπλουρους* εἰς τὴν Σκόπελον, π. χ. *τὸ καράβιν εἶναιν ἔμπλῳρο* = κλίνει, βυθίζεται μᾶλλον πρὸς τὴν πρῷραν (Μεγίστη).

Καὶ ἡ μὲν διατήρησις τῆς λέξεως ταύτης δὲν παρέχει τι τὸ ἐξαιρετικόν, δεδομένου ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ θαλασσίου βίου διατηρεῖ ἐν Ἑλλάδι πλεῖστα ἄλλα ἀρχαῖα στοιχεῖα. Ἐνδιαφέρον ὅμως εἶναι ὅτι τὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα διέσωσαν καὶ τὸν ἀντίθετον τοῦ ἀνωτέρου ὅρον τῆς ναυτικῆς γλώσσης, τὸ ἐπίθ. *ἔμπρυμος*, εὔχρηστον εἰς τὴν Ἄνδρον, Μεγίστην, Κερασοῦντα καὶ Οἰνόην τοῦ Πόντου κ. ἀ. καὶ δηλοῦν τὸ πρὸς τὴν πρύμνην ρέπον πλοῖον (πβ. Α. Καρκαβίτσα, Λόγια τῆς πλώρης σ. 63 *τὸ μπάρκο ἦταν ἔμπρυμο*), οὐδαμοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γραμματείας μαρτυρούμενον.

Ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατὸν δι᾽ ἕνα λαὸν καὶ ἐξοχὴν ναυτικόν, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, νὰ ἔχῃ μὲν λέξιν πρὸς δήλωσιν τοῦ πρὸς τὴν πρῴραν κλίνοντος πλοίου, νὰ στερῆται δὲ λέξεως πρὸς δήλωσιν τῆς συχνοτέρας ἐν τῇ ναυτικῇ ζωῇ

---

[1] *Α. Σακελλαρίου*, Κυπριακὰ 2,429.

[2] Περὶ τοιούτων λεξιλογικῶν σχέσεων Κύπρου καὶ Καππαδοκίας βλέπε *R. Dawkins*, Modern Greek in Asia Minor, σ. 213 κέξ. καὶ Cyprus and the Asia Minor Dialects of Asia Minor. Ἀφιέρ. εἰς Γ. Χατζιδ. σ. 42 κέξ.

ἀντιθέτου ἐννοίας, ἤτοι τοῦ πρὸς τὴν πρύμνην κλίνοντος πλοίου, καὶ ἐπειδὴ ἀφ' ἑνὸς ἡ ἔκτασις τῆς λέξεως *ἔμπρυμος* εἰς σημεῖα τοσοῦτον ἀπέχοντα ἀλλήλων γεωγραφικῶς (Μεγίστη, Ἄνδρος, Κερασοῦς), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀπόλυτος γραμματικὴ ἀντιστοιχία τῶν δύο ἐπιθέτων *ἔμπρωρος*: *ἔμπρυμος* προδίδουν ἀρχαῖον σχηματισμὸν δι' ἀμφότερα, ὀφείλομεν μὲ ἀπόλυτον βεβαιότητα νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ ἡ λ. *ἔμπρυμος* εἶναι ἡ ἀρχαία ἀμάρτυρος **ἔμπρυμνος*, ὅπως δὲ ἡ ἀντίστοιχος αὐτῆς ἅπαξ καὶ ὅλως τυχαίως παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πολυβίου, οὕτω καὶ αὕτη τυχαίως ὑπὸ οὐδενὸς παρεδόθη γραπτῶς.

Πόσον συχναὶ εἶναι αἱ περιπτώσεις καθ' ἃς λέξις ἀρχαία καὶ μὴ παραδοθεῖσα γραπτῶς σώζεται εἰς νεοελληνικὰς διαλέκτους καὶ ἰδιώματα, ἔδειξεν προσφάτως ὁ κ. Α. Α. Παπαδόπουλος εἰς τὴν πολὺ ἐνδιαφέρουσαν πραγματείαν του *Γραπτὴ καὶ προφορικὴ παράδοσις τῆς γλώσσης* ἐν Λεξικογρ. Ἀρχ. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 1 (1939) σ. 5 κέξ.

ἔδυγας

Ἡ λέξις εἰς τὴν Κεφαλληνίαν σημαίνει τὴν κτιστὴν περιφέρειαν τοῦ ἁλωνίου, *ἀδυγὸς* δὲ καὶ *ἀδυὸς* λέγεται αὐτόθι τὸ ὄπισθεν τῆς ἐπὶ κατωφεροῦς ἐδάφους ἐκτισμένης οἰκίας κτιστὸν ἀνάχωμα, πεζούλι μετ' αὔλακος συλλεγούσης τὰ ἐκ τῆς ὑπερκειμένης ἀνωφερείας κατερχόμενα ὄμβρια ὕδατα καὶ διοχετευούσης αὐτὰ μακρὰν τῶν τοίχων τῆς οἰκίας. Ἐκ τῆς τελευταίας δὲ ταύτης σημασίας φαίνεται νὰ προέρχεται ἡ σημασία τοῦ ἐν Λευκάδι τύπου *ἀδ'γὸς* ὁ, δηλοῦντος τὴν αὔλακα ἐν γένει καὶ περαιτέρω τὸ ἀφοδευτήριον.

Διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ κοινοῦ ἐτύμου τῶν ἀνωτέρω τύπων δέον κατὰ τὴν γνώμην μου ν' ἀναχωρήσωμεν ἐκ τῆς σημασίας τῆς κτιστῆς περιφερείας τοῦ ἁλωνίου, ἡ ὁποία καὶ γραμματικῶς καὶ σημασιολογικῶς ἀκεραιοτέρα μᾶς ὁδηγεῖ χωρὶς δυσκολίαν εἰς τὸ ἀρχαῖον οὐσ. *ἄντυξ - υγος* = περιφέρεια, χεῖλος παντὸς κυκλοτεροῦς ἢ καμπύλου πράγματος, οἷον ἀσπίδος, λύρας, θεάτρου, τροχιᾶς κτλ., π.χ. *ἄντυξ ἡ πυμάτη θέεν ἀσπίδος ὀμφαλόεσσης* Ἰλ. Ζ 118, *ἄντυγος οὐρανίης* Ἀνθολ. Παλατ. 9,806, *ὁρᾷ περὶ τὴν ἐσχάτην ἄντυγα τοῦ θεάτρου δύο τινὰς ἄνδρας* Εὐναπ. Βίοι σοφιστ. 489 b (ἔκδ. Boissonade).

Ἐκ τῆς σημασίας τῆς περιφερείας καὶ τοῦ τόξου ἠδύνατο φυσικώτατα νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ λέξις *ἄντυξ* εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἐπὶ τῆς περιφερείας τοῦ ἁλωνίου, τὸ ὁποῖον εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος περιβάλλεται ἀπὸ χαμηλὸν κτιστὸν ἢ ἐξ ὀρθίων ἐμπεπηγμένων πλακῶν ἀποτελούμενον τοῖχον, ὅσος χρειάζεται διὰ νὰ μὴ διασκορπίζωνται ἔξω αὐτοῦ τὰ ἄχυρα ἢ διὰ νὰ μὴ εἰσδύουν εἰς αὐτὸ ἐκ τῶν πέριξ λίθοι καὶ χώματα. Ἐπειδὴ τὰ πλεῖστα Ἑλληνικὰ χωρία εἶναι

ἐκτισμένα εἰς τόπους ἐπικλινεῖς, τὰ δὲ κτιστὰ ὄπισθεν τῆς οἰκίας πεζούλια τὰ προφυλάσσοντα τὰ θεμέλια τῆς οἰκίας ἀπὸ τὰ κατερχόμενα ὄμβρια ὕδατα εἶναι συνηθέστατα, εὔκολον ἦτο ἡ λ. *ἄντυξ* καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς κανονικὸς νεώτερος τύπος *ἄντυγα* ἡ, νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς δήλωσιν καὶ τῶν κτιστῶν τούτων ἀντερεισμάτων. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ γένους εἰς τὸν τύπον *ἄντυγας* ὁ, ἐφόσον τὸ ἀρχ. *ἄντυξ* μαρτυρεῖται μόνον ὡς θηλυκόν, πρέπει νὰ θεωρηθῇ νεωτέρα. Πβ. ἡ *ζεύλα* > ὁ *ζεῦλος*, ἡ *γάστρα* > ὁ *γάστρος*, ἡ *ψύλλα* > ὁ *ψύλλος*, ἡ *μύλη* > ὁ *μύλος* κτλ.[1] καὶ τὰ ἀρχ. ἡ *κορυφὴ* > ὁ *κορυφός*, ἡ *ῥάχις* > ὁ *ῥάχις*, ἡ *πρῖνος* > ὁ *πρῖνος*, ἡ *δοκὸς* > ὁ *δοκὸς* κ ἄ.[2]. Εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν τύπων *ἀdυγός*, *ἀdυός*, *ἀd'γός*, πιθανὸν νὰ ἐπέδρασεν ἡ λ. *ἀγὸς* = ἀγωγός, αὖλαξ, ἐπειδή, καθὼς εἴδομεν, τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος κτιστὰ ἀντερείσματα ἔχουν αὔλακα συλλέγουσαν καὶ διοχετεύουσαν μακρὰν τῆς οἰκίας τὰ κατερχόμενα ἐκ τοῦ ἐπικλινοῦς ὑπερκειμένου ἐδάφους ὕδατα τῆς βροχῆς, ἕνεκα τούτου δὲ καὶ ὁ τύπος *ἀd'γὸς* κατέστη ἐν Λευκάδι συνώνυμος τοῦ *ἀγός*.

μονοτάρου, μονιτάρου

Αὐτοὶ εἶναι οἱ συνηθέστεροι τύποι ἐπιρρήματος ἀπαντῶντος εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα καὶ σημαίνοντος: «συγχρόνως, διὰ μιᾶς, ἀμέσως, ἀπὸ κοινοῦ». Ὁ τύπος *μονοτάρου*, ὁ ὁποῖος, ὅπως θὰ φανῇ κατωτέρω, εἶναι ὁ παλαιότερος, ἀπαντᾷ ὑπὸ τὴν σημασίαν «ἀμέσως» ἤδη εἰς τὸ μεσαιωνικὸν ποίημα Γαϊδάρου, λύκου κι' ἀλωποῦς διήγησις ὡραία στ. 95 (ἔκδ. G. Wagner σ. 127).

τὰ λόγια δὲν τῆς ἔλαθαν ἐκεῖνα τοῦ γαδάρου
καὶ μὲ θυμὸν καὶ μάνητα λέγει του μονοτάρου.

Ὁ τύπος *μονιτάρου* φέρεται ἤδη εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον Α 942 καὶ τὴν Ἐρωφίλην Δ 160 κ.ἀ. καὶ ἀναγράφεται εἰς τὸν Θησαυρὸν τοῦ Κρητὸς Γερασίμου Βλάχου (ἔκδ. Βενετίας 1659) ἑρμηνευόμενος omnino, totalmente, ἀμφότεροι δὲ οἱ τύποι εὕρηνται παρὰ Σομαβέρᾳ ἑρμηνευόμενοι διὰ τοῦ ἐπιρρήματος *μόνερης* = εὐθύς, παρευθύς, subito, presto κτλ. ὅπερ ὁ Κοραῆς, Ἄτακτα 2, 252 παράγει ἐκ τοῦ *μονωρὶς* ἢ *μονωρί*.

Μὲ τὸ ἔτυμον τῆς λ. πρῶτος ἠσχολήθη ὁ Κοραῆς, Ἄτακτα 4, 142, ὁ ὁποῖος ἔχων ὑπ' ὄψιν μόνον τὸν τύπον *μονοτάρου* γράφει ἐν τῇ λ. *εὐθὺς* τὰ ἑξῆς: «Τοῦ μονοτάρου τὰ γενέθλια μοῦ εἶναι ἄγνωστα. Ἴσως τὸ *μόνον τώρα* ἀπεχυδαΐσθη εἰς τὸ *μονοτάρου*», καὶ αὐτόθ. 4, 393 «τὸ *μονερὴς* ἢ *μόνωρις* ἀναλύεται εἰς τὸ μόνῃ τῇ ὥρᾳ, ὡς καὶ τὸ *μονοτάρου* εἰς τὸ μόνον τώρα».

---

[1] *Μ. Φιλήντα*, Γλωσσογνωσία 3, 17.

[2] *Γ. Ν. Χατζιδάκι*, Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα 2, 19 καὶ Einleitung, σ. 24.

Ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκις[1] ἐθεώρησε ὡς πληρέστερον τύπον τῆς λέξεως τὸν ἐν Κεφαλληνίᾳ εὔχρηστον τύπον *μοντοτάρον*,

Πολὺ ἀργότερον ὁ μακαρίτης Στ. Ξανθουδίδης[2], πλανηθεὶς ἀπὸ τὸ σύνθετον *ὁλομοντάρου* = συλλήβδην, ὁμοῦ, τὸ ὁποῖον ἐξέλαβεν ὡς σύνθετον, προελθὸν ἐκ τῆς φράσεως *ὅλα μοντάρου(ν)* = ὅλα συμποσοῦνται, ἀνέρχονται (εἰς τὸ ποσόν...), ἐθεώρησε τὸ *μοντάρου* τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον τοῦ ἐνεστῶτος τοῦ ρ. *μοντάρω*, ὃ ἐκ τοῦ Ἰταλ. *montare* = ἀνέρχομαι. Τὴν ἑρμηνείαν δὲ ταύτην τοῦ Στ. Ξανθουδίδη ἀπεδέχθη καὶ ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκις[3], ὑπεστήριξε δὲ διὰ δευτέραν φορὰν κατόπιν ὁ ἴδιος Στ. Ξανθουδίδης[4].

Ὁ Hesseling καὶ ὁ Pernot εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν γενομένην ἔκδοσιν τῶν Προδρομικῶν ποιημάτων[5] συνέδεσαν τὴν λέξιν μὲ τὸ οὐσ. *ταρὸς* = καιρός, χωρὶς ὅμως ν' ἀναπτύξουν τοὺς λόγους τῆς τοιαύτης συσχετίσεως.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐτυμολογιῶν μόνον ἡ τελευταία εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ ὀρθή, ὑπολείπεται δὲ νὰ ἐξετάσωμεν διατί:

Τὸ οὐσ. *ταρὸς* ἀπαντᾷ καὶ σήμερον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Καππαδοκίαν ὡς συνώνυμον τοῦ *καιρός*, ὑπὸ τὴν σημασίαν δὲ ταύτην εἶναι γνωστὸν καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν συνθέσει εἰς τὰ οὐσ. *καλοταρίαι, κακοταρίαι*.[6] Καὶ σήμερον λέγεται εἰς τὴν Κάρπαθον *ἀπαλοταρέα* καὶ *ἀπαλοταρὰ* ὁ μέτριος καὶ δροσερὸς ἄνεμος, π. χ. *φυσοῦν ἀπαλοταρές*[7]. Εἰς τὴν Κρήτην λέγεται *πάει ταρὸς* = τρέχει ταχέως[8], ἔνθα τὸ *ταρὸς* σημαίνει ἄνεμος, ἤτοι τρέχει ὡς ἄνεμος. Ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκις[9], ἐσχέτισε τὸ *ταρὸς* τοῦτο πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἡσυχίου *ταρόν· ταχύ*, ἡ ὁποία πιθανῶς εἶναι διαλεκτικὸς τύπος **τ(ρ)αρὸς* τοῦ Ἰων. *(ὀ)τρηρὸς* (πβ. *τρηρόν· ἐλαφρὸν* Ἡσύχ.). Παραβάλλων τις πρὸς ταῦτα τὸ παρὰ Θ. Προδρόμῳ 2, 669 (ἔκδ. Hesseling - Pernot σ. 46), *ἂν τύχῃ ὡς ὑπαγαίνομεν, ἂν οὐ κρατήσῃ εὐδία, | ἂν οὐκ ἀλλάξουν οἱ ταροί*... βλέπει ὅτι ἡ λ. *ταρὸς* ὑπὸ τὰς συγγενεῖς σημασίας «χρόνος, καιρός, ἄνεμος» εἶναι ἀρκετὰ παλαιά, ἔστω καὶ ἂν δὲν μαρτυρεῖται ἀπὸ ἀρχαῖα κείμενα[10].

---

[1] *Γ. Ν. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ 1,327.

[2] Χριστιανικὴ Κρήτη 1, 339 κέξ.

[3] Ἀθηνᾶ 24 (1912) σ. 61.

[4] Ἀθηνᾶ 26 (1914) Λεξ. Ἀρχ. σ. 160 κέξ.

[5] *Hesseling - Pernot*, Poèmes prodromiques, σ. 251.

[6] Νέος Ἑλληνομνήμων 9 (1912) 173, 174, 175.

[7] Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἐν λ. *ἀπαλοταρά*.

[8] *G. N. Hatzidakis*, Einleitung, σ. 10.

[9] *Γ. Ν. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ 1, 368.

[10] *A. Thumb*, Die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus, σ. 91.

Ἐκ τοῦ οὐσ. *ταρὸς* ὑπὸ τὴν σημασίαν «χρόνος, χρονικὸν διάστημα» ἐσχηματίσθη τὸ σύνθετον *μονοτάρου* μὲ τὴν σημασίαν «εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον, συγχρόνως», καθ' ὃν τρόπον ἐκ τοῦ οὐσ. *στιγμὴ* ἐσχηματίσθη τὸ συνώνυμον *μονοστιγμῆς* καὶ ἐκ τοῦ *ὥρα* τὸ μνημονευθὲν ἐπίσης συνώνυμον *μόνωρις*. Διὰ τὴν σημασίαν τοῦ *μόνος* ὡς πρώτου συνθετικοῦ ἐνταῦθα πβ. τὰ ὅμοια σύνθετα *μονημερὶς* (= ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, Ἄμφισσα), *μονοβραδυᾶς* (= ἐν μιᾷ ἑσπέρᾳ, Κάρπαθος, Κύθηρα), *μονονυχτὶς* (= ἐν μιᾷ νυκτὶ, Κύπρος), *μονομηνὶς* (= εἰς ἕνα μῆνα, Κάρπαθος), *μονοχρονὶς* (= εἰς ἓν ἔτος, Θήρα, Σκόπελος), *μονομιᾶς* (= διὰ μιᾶς, σύνηθ.), *μονοβολᾶς* (=εἰς μίαν φοράν, διὰ μιᾶς, Νάξος), *μονόφορα* (= εἰς μίαν φοράν, διὰ μιᾶς, Κ. Οἰκονόμου, Προφορ. 769), *μονόδιν* (= εἰς ἓν βλέμμα, αὐτοστιγμεί, Κύπρος), *μονοματιᾶς* (= εἰς ἓν βλέμμα, αὐτοστιγμεί, Ι. Ψυχάρη, Ζωὴ κι' ἀγάπη 146), *μονοκοπανιᾶς* (= εἰς ἓν κτύπημα, διὰ μιᾶς, σύνηθ.), *μονοτσίνιν* (= εἰς ἓν κίνημα, Κύπρος), *μονοφώνι* (= ἐν μιᾷ φωνῇ, Θήρα), *μονορρούφι* (= εἰς ἕνα ρούφημα, σύνηθ.), *μονανεπνοιᾶς* (= εἰς μίαν ἀναπνοὴν, σύνηθ.), *μονανασιᾶς* (= εἰς ἓν ἀνάσασμα, Κάρπαθος), *μονοφαγιᾶς* (= εἰς ἓν φαγητὸν, Νάξος) κ. ἄ. Πβ. καὶ τὸ μεσαιων. *μοναῦτα* = ἀμέσως[1].

Ἡ χρῆσις τῆς γενικῆς πτώσεως εἰς τὰ περισσότερα τῶν ἀνωτέρω συνθέτων ἐπιρρημάτων διευκολύνει πολὺ τὴν κατανόησιν τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ *μονοτάρου* ἐκ τῆς γενικῆς τοῦ οὐσ. *ταρός*.

Διὰ τὸν τύπον *μονιτάρου* ὁ Α. Μπούτουρας[2] ἐδέχετο ὅτι τὸ *ι* προῆλθεν ἐκ τοῦ *ου* τοῦ προελθόντος ἐκ κωφώσεως τοῦ *ο*. Ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκις[3] ἀπέρριψε τὴν ἑρμηνείαν ταύτην, ἐπειδή, ὡς ἐλέχθη, παρῆγε τὸ *μονιτάρου* ἐκ τοῦ Ἰταλ. ρήματος *montare* μὲ ἀνάπτυξιν *ι* μεταξὺ τοῦ *ν* καὶ *τ* ὅπως εἰς τὰ *πνίγω, καπνός, βόλιτα, ψαλιτήρι* κτλ.

μωρικᾶτο

Μωρικᾶτο εἰς τὴν Νάξον καὶ *μουρ'κᾶτα* τὰ, εἰς τὴν Λέσβον λέγεται ὁ σεληνιασμός, τὸ ἀλλαχοῦ εὐφημιστικῶς *γλυκὸ* ἢ *καλὸ* καλούμενον, π. χ. *αἴ πού νὰ σόρθῃ τὸ μωρικᾶτο σου!* καὶ μεταφορικῶς ἐπὶ μεγάλης στενοχωρίας, π. χ. *ὅσο νοιώθω τόσες δουλειὲς ἀκάμωτες, μόρχεται τὸ μωρικᾶτο μου* Νάξος. Ἡ λ. ἀπαντᾷ ἤδη παρὰ Σομαβέρᾳ, ἑρμηνευομένη ὡς ἑξῆς: *μορκᾶτον τὸ, γλυκειὰ τὰ, τὰ καλά*

---

[1] Πβ. *Α. Μαχαιρᾶ*, Χρονικὸν Κύπρου (ἔκδ. R. Dawkins) 206, 8, Γαδάρ. διήγ. 393 (ἔκδ. G. Wagner σ. 135).

[2] *Α. Μπούτουρα*, Φωνητικὰ καὶ ὀρθογραφικὰ τῆς Νεοελληνικῆς. Ὁ ὑπολανθάνων νόμος τῆς ἐξασθενώσεως τοῦ *ου* εἰς *ι* πρὸ τῆς ἀποσιωπήσεως καὶ ἀποβολῆς αὐτοῦ ἐν τοῖς βορείοις ἰδιώμασιν. (Ἀθήνησι 1911) σ. 38.

[3] Ἀθηνᾶ 24 (1912) σ. 61.

του Malcaduco. bruttura, brutto male, morbo sontico. Ἀπὸ τὴν ἑρμηνείαν ταύτην τοῦ Σομαβέρα παρασυρθεὶς ὁ G. Meyer[1] ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν ὡς "entstellt aus ven. *malcaduto* für *mal caduco*", ἐνῷ ὁ Κοραῆς, Ἀνέκδ. λεξιλ. σημ. σ. 41 σημειοῖ: «μορκᾶτον derive peut-être du Latin morbus caducus».

Ἐπειδὴ τὸ ἐπίθ. *μουρ'κᾶτους* εἰς τὴν Λέσβον σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ *μωρήσιος*, δηλ. παιδικός, π. χ. *τοὺν καταπῆρι μιὰ χαρὰ μουρ'κάτ'* (= τὸν ἔπιασε μιὰ χαρὰ παιδική), *ἤβαζι 's τοὺ νοῦ d' τὰ μουρ'κᾶτα d'* (= θυμοῦνταν τὴν παιδική του ἡλικία), *ἀποὺ τὰ μουρκᾶτα dουν* (= ἀπὸ τῆς παιδικῆς των ἡλικίας), καὶ ἐπειδὴ *παιδιακὸ* τό, ἐν Θράκῃ (Σαρεκκλ.) καὶ *παιριακὸ* ἐν Καππαδοκίᾳ σημαίνουν ὅ,τι καὶ τὸ *μωρικᾶτο*, δηλ. παιδικοὺς σπασμούς, συμπεραίνω ὅτι καὶ ἐνταῦθα ὑπόκειται τὸ οὐσ. *μωρὸ* = βρέφος, μικρὸ παιδί. Εἶναι γνωστὸν ὅτι πολλὰ βρέφη καταλαμβάνονται ἀπὸ τοὺς λεγομένους «παιδικοὺς σπασμούς», οἱ ὁποῖοι προϊούσης τῆς ἡλικίας τῶν παιδίων θεραπεύονται. Περὶ τῶν σπασμῶν τούτων βλέπε σχετικὴν περιγραφὴν εἰς τὴν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείαν «**σπασμὸς τῆς γλωττίδος**· *σπασμωδικὴ συστολὴ τῶν γλωττιδικῶν μυῶν καὶ διαφράγματος παρατηρουμένη κυρίως ἐπὶ βρεφῶν καὶ ἐκδηλουμένη δι' ἄλγους, κυανώσεως κτλ. κατόπιν 5-6 εἰσπνοῶν ἄνευ ἐκπνοῆς*». Πβ. καὶ ὅσα ὁ Ἀριστοτέλης, Ζῴων ἱστορ. 7,12 περὶ τῆς παθήσεως γράφει: *Εἴωθε δὲ τὰ παιδία τὰ πλεῖστα σπασμὸς ἐπιλαμβάνειν, καὶ μᾶλλον τὰ εὐτραφέστερα καὶ γάλακτι χρώμενα πλείονι, καὶ τίτθαις εὐσάρκοις... Καὶ ἐν ταῖς πανσελήνοις δὲ μᾶλλον πονοῦσιν. Ἐπικίνδυνον δὲ καὶ ὅσοις τῶν παιδίων οἱ σπασμοὶ ἐκ τοῦ νότου ἄρχονται*[2].

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι *μωρικᾶτο* τό, ὠνομάσθησαν κατ' ἀρχὰς οἱ παιδικοὶ οὗτοι σπασμοί, καὶ ὅτι κατόπιν ἐπεξετάθη ἡ χρῆσις τῆς λέξεως ἐπὶ τοῦ σεληνιασμοῦ λόγῳ τῆς ὁμοιότητος τῶν κλινικῶν συμπτωμάτων τῶν παθήσεων τούτων.

Ὑπὲρ τῆς ἑρμηνείας μου ταύτης νομίζω ὅτι συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ λέξις ἐκφέρεται πάντοτε μὲ τὴν κτητικὴν ἀντωνυμίαν: *τὸ μωρικᾶτο μου - σου - του* κτλ., πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι ἐννοεῖται πάθησις δυνατὴ δι' ἕνα ἕκαστον κατὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν.

προηλικέστερος

Ἡ λέξις αὕτη σημαίνουσα τὸν προσβύτερον τὴν ἡλικίαν παραδίδεται ὑπὸ τοῦ Σωρανοῦ 2, 6, τὸ συγκριτικὸν δὲ τοῦτο προϋποθέτει ἐπίθ. **προῆλιξ*, μὴ μαρτυρούμενον ὑπὸ οὐδενὸς συγγραφέως. Ὅτι ὅμως τὸ ἐπίθετον τοῦτον πράγ-

---

[1] *G. Meyer*. Neugriechische Studien 4, 53.

[2] Πλείονα βλ. εἰς τὸ βιβλίον τοῦ *Ι. Ε. Χαβάνη*, Οἱ σπασμοὶ κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ τὴν μείζονα ἡλικίαν. (Ἡράκλειον 1940).

ματι ὑπῆρξεν, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ σημερινοῦ ἐν Νάξῳ εὐχρήστου τύπου *βρόλικος* = πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν, π. χ. *τὰ δυὸ παιδιά της ἤτανε πιὸ βρόλικα ἀπὸ τ' ἄλλα*. Ὁ σχηματισμός του ἐκ τοῦ *προῆλιξ* 〉 *προήλικας* εἶναι κανονικὸς καὶ εὐεξήγητος: Τὸ ἀρκτικὸν ἄηχον *π* ἐτράπη εἰς ἠχηρὸν *b* ἐξ ἐπιδράσεως τοῦ τελικοῦ *ν* προηγουμένων λέξεων. Τὸ *η* ἀπεβλήθη μετὰ τὸ *ο* καθὼς εἰς τὸ *βοηθῶ* 〉 *βοθῶ*, *βόιδι* 〉 *βόδι*, *τρώει* 〉 *τρώ*, *ὀγδοήντα* 〉 *ὀγδόντα*, *πρόιμος* 〉 *πρῶμος*, *Μανοήλης* 〉 *Μανόλης* κ. ἄ.[1]. Ἡ κατάλ. *-ας* ἐτράπη εἰς *-ος* κατ' ἐπίδρασιν ἐπιθέτων συγγενοῦς σημασίας, οἷον *συνομήλικος*, *μεγαλύτερος* κτό.

σκλῶππος

Λέγεται οὕτω πολλαχοῦ[2] ἄθυρμα παιδικόν, εἶδος ξυλίνου τουφεκίου ἀποτελουμένου συνήθως ἀπὸ τεμάχιον κοίλου καλάμου φέροντος εἰς τὸ ἓν ἄκρον στενὴν ὀπὴν εἰς τὴν ὁποίαν τίθεται σφαιρίδιον ἐκ πεπιεσμένου χάρτου, ἐνῷ ἀπὸ τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ καλάμου εἰσέρχεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κοῖλον αὐτοῦ ἔμβολον, τὸ ὁποῖον πιέζον τὸν ἐσωτερικὸν ἀέρα ἐκτοξεύει τὸ τὴν ὀπὴν φράττον σφαιρίδιον. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ ρ. *σκλουβώνω* = ἐμφράττω τι, ταπώνω (Ναύπακτος).

Πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως βοηθούμεθα ἀπὸ τὸν ἐν Ἴμβρῳ τύπον *στλοῦππους* δηλοῦντα τὸ ἴδιον πρᾶγμα, ὁ δὲ τύπος οὗτος μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὸ Λατιν. *stloppus* = πάταγος, πλαταγὴ ἢ ὅπως ὑπὸ K. E. Georges[3] ἑρμηνεύεται «der Schall der sich hören lässt, wenn man auf aufgeblasene Backen schlägt, der Klapps».

Ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι καὶ εἰς τὴν Λατινικὴν παρὰ τὸν ἀρχικὸν τύπον *stloppus*, τὸν ὁποῖον διασώζει ὁ ἐξ Ἴμβρου τύπος *στλοῦππους* μαρτυρεῖται καὶ τύπος *scloppus*, κατὰ τροπὴν τοῦ *t* εἰς *c*. Ἡ τροπὴ τοῦ *t* εἰς *k* εἰς τὸ συμφωνικὸν σύμπλεγμα *tl*, ἀντίστοιχον τοῦ Ἑλλην. *τλ* εἰς τὰς λ. *χύτλον*, *ὄχετλον*, *ἐχέτλη*, παρουσιάζεται εἰς δύο φάσεις τῆς Λατινικῆς: 1) Τὴν παλαιοτέραν, ἡ ὁποία πιστοποιεῖται ἀπὸ παραδείγματα ἀρχαῖα καθὼς τὸ Οὐμβρικὸν *phaclu*, τὸ Ὀσκικὸν *sakaraklum*, καὶ 2) τὴν μεταγενεστέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀλλοίωσις παρουσιάζεται εἰς νεώτερα συμπλέγματα *tl*, προελθόντα κατόπιν ἀποβολῆς ἐνδιαμέσου φωνήεντος, καθὼς *vet(u)lus* 〉 *veclus*, *vit(u)lus* 〉 *viclus*, *capit(u)lum* 〉 *capiclum*[4]. Οὕτω δὲν δυνάμεθα μετ' ἀσφαλείας νὰ γνωρίζωμεν ἂν ὁ Ἑλληνικὸς

[1] Πβ. *Γ. Ν. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ 1,242, *Μ. Φιλήντα*, Γραμματικὴ σ. 101.

[2] Νέος Ἑλληνομνήμων 5, 410, 6, 249.

[3] *K. E. Georges*. Ausführliches latein-deutsches Handwörterbuch.

[4] *F. Sommer*, Handbuch der lateinischen Laut- und Formenlehre. (Heidelberg 1901). σ. 235 § 127.

τύπος *σκλῶππος* προέρχεται κατ' εὐθεῖαν ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *scloppus* ἢ ἔτρεψε τὸ *τ* εἰς *κ* εἰς τὴν Ἑλληνικήν. Διότι ἡ τροπὴ τοῦ *τ* εἰς *κ* πρὸ τοῦ *λ* εἶναι γνωστὴ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φωνητικήν, πιστοποιουμένη δι' ἀρκετῶν παραδειγμάτων, οἷον *ἀντλῶ* > *ἀνκλῶ* > *ἀνglῶ*, *στιλβώνω* > *σκλιβώνω* > *σκλιβώνω*, (*τεῦτλον*) > *σέφτλο* > *σέφκλο*, *στειλιάρι* > *σκ'λιάρι* > *σκ'λιάρι*, *τυλιγάδι* > *τ'λιγάδι* > *κλιγάδι* [1], *ἀτλάζι* > *ἀκλάζι* Μύκονος, *ἀτλῆς* > *ἀκλῆς* Κρήτη κ. ἀ. [2].

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν γνωρίζομεν ἂν τὰ ἐκ τῆς Λατινικῆς δάνεια *ἄσκλα* (< Λατιν. *astula* < *assula*), *σίκλα* (< μεσν. *σίτλα* < Λατιν. *sil(u)la*)[3] διατηροῦν τὸ *κ* ἐκ δημώδους λατινικοῦ τύπου ἢ ἔτρεψαν τὸ *τ* εἰς *κ* ἀφοῦ ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἑλληνικήν.

Ἡ λέξις εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πολὺ ἐνωρίς, πιθανὸν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μεσαίωνος, ἂν καὶ μαρτυρεῖται γραπτῶς μόνον περὶ τὰ τέλη αὐτοῦ καὶ δὴ μόνον ὑπὸ τὸν τύπον *σκλῶππος* καὶ *σκλώππα* ἡ, ἐσήμαινε δὲ εἶδος ὅπλου τὸ ὁποῖον δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν πῶς ἀκριβῶς ἦτο κατασκευασμένον. Πβ. Συναξάρ. γαδάρ. στ. 337 (ἔκδ. G. Wagner):

Ὁμοιάζει ἡ κοιλία του ἔχει ἁρματοθήκη
ματζοῦκες καὶ κοντάρια, χοντρὸ ἀπελατίκι,
σκλῶππες, μπουμπάρδες, βόλια, δισσάκκια γιομᾶτον

καὶ Διήγησιν Ἰω. Κανανοῦ παρὰ Δουκαγγίῳ ἐν λ. *σκλῶππος*: *Καὶ οἱ μὲν σκάλας ἔφερον, ἄλλοι δὲ τζόκους καὶ ἕτεροι συστάς, καὶ ἄλλοι πῦρ μετὰ μαζαλάδων, ἕτεροι δὲ σκλώππους.* Ἂς σημειωθῇ ἐν τέλει ὅτι ὁ Δουκάγγιος ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν οὕτω: Forte pro *σκωλόπους*, *Stipites*, *spicula*.

Ἐτυμολογικῶς διάφοροι εἶναι οἱ ἐκ Κυθήρων μαρτυρούμενοι τύποι, *στουλούπα* καὶ *στουλούπι* = τολύπη κατεργασμένου λιναριοῦ, ἄλλως *σκουλί*. Ἐδῶ εἶναι φανερὸν ὅτι ὑπόκειται τὸ ἀρχ. *τολύπη* [4].

σμούρτου

Οὕτω λέγεται εἰς τὴν Βλάστην τῆς Δ. Μακεδονίας τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον.

---

[1] *Μ. Φιλήντα*, Γραμματικὴ σ. 80. Γλωσσογνωσία 2,230 σημ. 1, καὶ 3, 109.

[2] Πβ. καὶ τὴν τροπὴν τοῦ *τ* εἰς *κ* πρὸ τοῦ *μ*, οἷον *πετ(ι)μέζι* > *πικμέζ'*. Διὰ τὴν τροπὴν ὀδοντικοῦ εἰς λαρυγγικὸν πρὸ ὑγροῦ πβ. καὶ *ἄθλιος* > *ἄχλιος*, *θλιβερὸς* > *χλιβερός*, *στρόφα* > *σκρόφα*, *φαντρίζω* > *φαγγρίζω*. Βλ. Μ. Φιλήντα ἔνθ. ἀν. 3, 224 κέξ.

[3] *G. Rohlfs*, Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität. *G. Meyer*, Neugriechische Studien 3, 60, Sitzungsb. Wien. Akad. 132, 6.

[4] *Χ. Παντελίδου*, ἔνθ. ἀν. σ. 425.

Νομίζω ὅτι ἡ λέξις δύναται νὰ συναφθῇ ἀδιστάκτως πρὸς τὸ ἀρχ. οὐσ. *μύρτον* τὸ δηλοῦν τὸ γνωστὸν φυτὸν μυρσίνης, μυρτιὰ ἢ σμυρτιά. Ἡ σημασία ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἀπαντᾷ ἡ λέξις εἰς τὴν Βλάστην δὲν εἶναι νέα, διότι ἀπαντᾷ ἤδη εἰς τὸν Ἀριστοφάνην, Λυσιστρ. 1004 *ταὶ γὰρ γυναῖκες οὐδὲ τῷ μύρτῳ σιγεῖν* (= *τοῦ μύρτου θιγεῖν*) *ἐᾶντι πρὶν κα ἅπαντες ἐξ ἑνὸς λόγῳ σπονδὰς ποιώμεθα καττὰν Ἑλλάδα.* Ὁ Σχολιαστὴς ἑρμηνεύει: *τοῦ γυναικείου αἰδοίου,* μνημονεύεται δὲ καὶ ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους καὶ μεσαιωνικοὺς λεξικογράφους. Βλ. Ἡσύχιον: *μύρτος· ἡ μυρρίνη καὶ τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον· οἱ δὲ τὸ σχίσμα τῆς γυναικός,* Σουΐδαν: *μύρτον· τὸ σχῆμα (=σχίσμα) τοῦ γυναικείου αἰδοίου,* καὶ Λεξικὸν Φωτίου: *μύρτον· τὸ σχίσμα τοῦ γυναικείου αἰδοίου, οὗ τὸ μεταξὺ κλειτορίς*[1]. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἐνωρίς, ἤδη κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ἔγινε χρῆσις τῆς λέξεως πρὸς δήλωσιν κατ' ἀρχὰς τῆς κλειτορίδος, πιθανῶς διὰ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ φύλλον μύρτου καὶ κατόπιν συνεκδοχικῶς τοῦ αἰδοίου. Διὰ τὴν σποραδικὴν διάσωσιν τῆς προφορᾶς τοῦ *υ* ὡς *ου* πβ. *κυλλὸς* > *κουλλὸς, Κύμη* > *Κούμη*[2], *τύμπανο* > *τούμπανο, τύραννος* > *τούραγνος*[3].

Πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ προθετικοῦ *σ* προχειρότερον εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι τοῦτο ἀνεπτύχθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν παρ' Ἡσυχίῳ ἀρσενικὸν τύπον τῆς λέξεως ἐκ συνεκφορᾶς μὲ τὸ τελικὸν τελικὸν *ς* τοῦ προηγουμένου ἄρθρου *τοὺς* ἢ τοῦ ἀριθμητικοῦ *ἕνας* ἢ καὶ ἐπιθέτων. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ *σ* φέρεται ἀναπτυχθὲν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν πολλῶν ἄλλων οὐδετέρων, οἷον 1) μεσν. *σκαπούλιον, σκαραμάγγιον, σκαρφίον* κλπ. 2) νεοελλ. *σκαμάγγι, σκαρφί, σκούτζι, σπάραχνο, στρίξιμο, στρίποδο, στρουβέλλιν, σγαρδέλλι, σφάντασμα, σφῦτσο* (φῦκος)[4] κτλ., δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ εἰς τὸ οὐδ. *μύρτο* τὸ *σ* ἀνεπτύχθη χωρὶς μεσολάβησιν τύπου ἀρσενικοῦ.

σύμπεκα

Ἡ λέξις αὕτη εὐχρηστεῖ εἰς τὴν Σκῦρον ἐπιρρηματικῶς ἐπὶ ἐκκοπῆς βλαστοῦ ἀπὸ κλάδου μαζὶ μὲ τὸν φλοιὸν ὁ ὁποῖος τὸν συγκρατεῖ, π. χ. *πῆε τσ' ἔκοψε τὰ φ'τὰ* (= τὰς κληματίδας) *σύμπεκα τσαὶ μ' τύφλωσε τόσα κλήματα. μὴν κόψῃς τὸν κλοῦνε* (= κλῶνο) *σύμπεκα.*

Ἐνθυμούμενοι τὰ ἀνάλογα *σύρριζα, σύγκορμα, συθέμελα* κτλ., ἀναγνω-

---

[1] Πβ. *Χ. Χαριτωνίδου,* Σύμμεικτα φιλολογικά. Ἐπιστ. Ἐπετ. Φιλοσοφ. Σχολ. Θεσσαλον. 2 (1932) σ. 358.

[2] *Γ. Ν. Χατζιδάκι,* ΜΝΕ 2, 278.

[3] Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα Παρνασσοῦ 2, 332.

[4] *Χ. Παντελίδου* ἔνθ. ἀν. σ. 401 κέξ., *Γ. Ν. Χατζιδάκι,* Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα 1, 459. *Μ. Φιλήντα,* Γραμματικὴ σ. 148 § 411, Γλωσσογνωσία 2, 169.

ρίζομεν ὡς πρῶτον συνθετικὸν τῆς λέξεως τὴν πρόθεσιν *σύν*. Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον συνθετικόν, ἔχων ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ μεταγν. οὐσ. *πέκος* (Αἰολ. *πέκκος*) ἑρμηνεύεται ὑπὸ τοῦ Σουΐδα «δέρμα, κώδιον», τὸ δὲ παρὰ Νικάνδρ. Θηρ. 548 συγγενὲς *πέσκος* ἑρμηνεύεται ὑπὸ τοῦ Σχολιαστοῦ «τὸν φλοιὸν τῆς βοτάνης, ἤγουν τὸ λέπος», φρονῶ ἀδιστάκτως ὅτι τὸ οὐσ. *πέκος* μὲ τὴν σημασίαν ταύτην, ἤτοι «φλοιὸς βοτάνης» συνετέθη πιθανῶς ἤδη εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους μὲ τὴν πρόθεσιν *σύν* εἰς τὸ ἐπίθετον **σύμπεκος*, ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθε βραδύτερον τὸ σήμερον εἰς τὴν Σκῦρον σῳζόμενον ἐπίρρημα *σύμπεκα*.

φαδράλ'

Τοῦτο σημαίνει εἰς τὴν Ἴμβρον μακρὺ ξύλον, μὲ τὸ ὁποῖον μετακινοῦν τοὺς ἐντὸς τοῦ φούρνου καιομένους κλάδους πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, διὰ νὰ πυρωθοῦν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ μέρη του. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ ρῆμα *φαδραλίζου* = μετακινῶ τὰ καιόμενα κλαδιὰ τοῦ φούρνου καὶ συνεκδοχικῶς: συνδαυλίζω. Ἡ λ. ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον πουθενὰ ἀλλοῦ δὲν μαρτυρεῖται εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ. Εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ ἐτύμου της ὁδηγούμεθα ἀπὸ τὸν ἐν Σκύρῳ ἀπαντῶντα τύπον *βατράλι* τό, δηλοῦντα σιδηροῦν ἐργαλεῖον εἰς σχῆμα Γ μὲ τὸ ὁποῖον συνδαυλίζουν οἱ ποιμένες τὴν πυρὰν τῆς ἑστίας των. Εἶναι δὲ τὸ *βατράλι* τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ τὸ Σλαβικὸν *vatrál* = πυράγρα, παράγωγον τοῦ οὐσ. *vátra* = πῦρ[1].

Ὅτι ἡ λέξις ἡ δηλοῦσα τὴν πυράγραν ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐκ τῆς Σλαβικῆς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι καὶ ἡ λέξις *vatra* = πῦρ ἀπαντᾶ ὑπὸ τὸν τύπον *βάτρα* εἰς τὴν Μακεδονίαν, Ἤπειρον, Θεσσαλίαν, Κάρυστον τῆς Εὐβοίας κ. ἀ. ὑπὸ τὴν σημασίαν «ἑστία, τζάκι, γωνιά», εἰς τὴν Κάρυστον δὲ ἔλαβε συνεκδοχικῶς καὶ τὴν σημασίαν τῆς οἰκίας, π. χ. *αὐτὸς δὲν ἔχει βάτρα νὰ μείνῃ* (= εἶναι ἀνέστιος) καὶ περαιτέρω τὴν σημασίαν τοῦ νοικοκυριοῦ, τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως, π. χ. *εἶδα τὴ βάτρα σου* (= εἶδα τὴν προκοπή σου)[2].

Ὁ ἐξ Ἴμβρου τύπος *φαδράλ'* προῆλθεν ἐκ τοῦ *βατράλι* διὰ μεταθέσεως τῆς ἠχηρότητος μεταξὺ τοῦ ἠχηροῦ *β* καὶ τοῦ ἀήχου *τ*. Διὰ τῆς μεταθέσεως ταύτης τὸ ἠχηρὸν *β* ἐτράπη εἰς τὸ ἀρθρωτικῶς ἴσον ἀλλ' ἄηχον *φ*, τὸ δὲ ἄηχον *τ* ἐτράπη εἰς τὸ ἐπίσης ἀρθρωτικῶς ἴσον ἀλλ' ἠχηρὸν *δ*. Τοιαύτη μετάθεσις ἠχηρότητος εἶναι γνωστὴ μεταξὺ τοῦ *β* καὶ *τ* εἰς τὸν τύπον *φαρδακὸς* ἐκ τοῦ *βαρ-*

[1] *Fr. Miklosich*, Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen.

[2] Ἡ παρ' Ἡσυχίῳ γλῶσσα *βάτρα· βάσις βασιλέως* οὐδεμίαν, τουλάχιστον ἄμεσον, σχέσιν ἔχει κατὰ τὴν γνώμην μου μὲ τὸ ἡμέτερον *βάτρα*.

τακός, ὃ ἐκ τοῦ *βάτραχος*, μεταξὺ τοῦ *β* καὶ *θ* εἰς τὸν ἐξ Ἀπουλίας τύπον *ἀφοδάω* ἐκ τοῦ *βοηθάω*, μεταξὺ τοῦ *β* καὶ *κ* εἰς τὸν ἐκ Λέσβου τύπον *φαραγόνον* ἐκ τοῦ *βαρακόνω*, μεταξὺ τοῦ *b* καὶ *κ* εἰς τοὺς τύπους *παράγα* ἐκ τοῦ *bαράκα* καὶ *Πάgειον* ἐκ τοῦ *bάκειον*, μεταξὺ τοῦ *κ* καὶ *b* εἰς τὸν ἐκ Πάρου τύπον *ἀgουπῶ* ἐκ τοῦ *ἀκκουbῶ*, μεταξὺ τοῦ *b* καὶ *τσ* εἰς τὸν τύπον *παλάντζα* ἐκ τοῦ *bιλάντσα*, *τζεπέρι* ἐκ τοῦ *τσεbέρι*, καὶ μεταξὺ τοῦ *d* καὶ *π* εἰς τὸν ἐκ Λέσβου τύπον *τίbλα* ἐκ τοῦ *dίπλα* ⟨ *δίπλα*, μεταξὺ τοῦ *d* καὶ *κ* εἰς τὸν ἐκ Ρόδου τύπον *φορταgὸς* ἐκ τοῦ *φορdακὸς (βάτραχος)*, μεταξὺ τοῦ *θ* καὶ *γ* εἰς τὸν πολλαχοῦ εὔχρηστον τύπον *δυγατέρα* ἐκ τοῦ *θυγατέρα*, μεταξὺ τοῦ *δ* καὶ *θ* εἰς τὸν ἐκ Πόντου τύπον *θίγος* ἐκ τοῦ *δίχως*. Ιιβ. καὶ τὸ ἀρχ. *γύπη* (προφ. *güpe*) ἐκ τοῦ *κύβη* (προφ. *kübe*)[1].

Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

---

[1] Περισσότερα παραδείγματα βλέπε ἐν τῇ μονογραφίᾳ τοῦ *Β. Φάβη*, Μετάθεσις καὶ ἀντιμετάθεσις φθόγγων κτλ. Λεξικογρ. Δελτίον 2 (1940) σ. 84 κέξ.